

عملہاخیبیت له خیران و

کارچگه رچی له سمر

د حسینجه لیتی

خه لکی کوردستان

له وچه شنه له مه شهه د ا ، پيکبينيکه به هؤينه بوونی که له گه ليئا ماده . سه رنه وکه تن ، چونکه له چوارچيوه ی زما نوفه ره هه نگیگشتيو د يندا ، هيلينا سنو پیتا کی گو مرکيو بانک ، د ژبه بریاره کا نڅواله قه له مده درا ، هه ر بؤيه به بیستنیو شه یمه شروته ، سه رسوور هیته ربوو به گوییکه سئاشانه بوو .

دواتر لقیته وریکخواوه یه له (۱۹۰۵) له مه شهه د ، دامه زرا ! له په یره وه که یدانوسرابوو ، دانیمافیته نداماتی ، ده بی له گه ل یا سا کا نیقورئاندا یه کبگریته وه . پیویسته ته ندام خو شرو و بئو کا ریکنه کا نښه شه ره فو پیرؤ زیئا ین ، زیانگه یه نی . زه و بیوکه سیکه ، کاریتیداده کات ، زیاتر له (۸) کا تزمیر کارناره وایه . په یره ویکردنله دین ، یان نه کردن ، نازاده وکه سنابلله و بواره دانا چار بکری ، به لام ته مه بؤئرا نییبه ، چونکه لیره داکه سده ستر ریژیله و چه شنه ناک . مانگرتننا زاده ، له چا وپیا خشاند نیسالی (۱۹۰۷) سه باره تبه مژاریزه ویوترا ، نه وگوند و ملکانه ی پاشا یه تیو خاوه نملکه کا نکه زیاتر له ژیا نیانې ، پیویسته حسه یشا به خورا ییو ته و ه یمالکه کا نله لایه ن بانکه وه بگردرین . نه وکاتبه سه رجووتیاراندا به شبکری .

نازادیراگه یان دن ، بووبه بؤچوونیتا که سه کانسه باره ت به کارووباریسیا سیوله زه مینه یئا مانجه کا نیمیلله ت له شه ریهه توده ولت ، سه باره تبه نازاد بیه نازادی پیکه یئا نیکوړوکؤمه لوریکخواو ، و ترا ، هه رچینوگرو پیک خاوه ننه و ما فانه ن ، به مه به ستیبا سکردنله کارووباری نیو جوی ، یا نیسالی ، کؤمه لیک پیکبین . ده وله تنا توانی پشیا نیبگری ، و ترا ، هه رکه سسه باره تبه دینوخه لکو نیشتمان ، تووشیتا وانیکه وره بی ، بیسه روشوینده کری سؤسیالیسته کانیته وریزبوونه خاوه ندووبؤچوون :

یه که میان : وتیان ، پییشکه ووتوونیبه .

دووه میان : وتیان پییشکه ووتوویه و د ژبه چه وسانه وه یه .

له وپه یوه ندیبه د ا ، به نامه په ناده به نه به ره وانه یرووس و نه وانیشده نووسن ، ئیوه ده بیبه هه لسه نگاندنی هه لومه رچیولاتی خو تان پریاربدن ، به لام و ابا شه له شؤرشیدیمو کراتیکد ا به شدار بنو ته مه شجؤریک خه باتیچینایه تیبه .

سه یرته وه یه ، سؤسیالیمو کراته کانیته وریز ، به پیچه وانه ی

نه وانه یمه شهه د که سه ربه جمعیه تی مجاهد ینیقه فقاز نه بوون . راسته و خوله گه ل سؤسیالیمو کراته کانرووس و نه لماندا ، خو یا نگرید ابو . هه ربؤیه ده کریوتری ها وئا هه نگر د نیچه مکه کانیدیمو کراسیله گه ل ئیسلام ، لایته مان ، له نارادانه بوو ، چونکه به رنانه یته وانه ی قه فقاز به پشتیوانله ئیسلام و مه شروته بناغه تیووریبه کانی سؤسیالیمو کراسیله کؤمه لگایئیسلامداگه لاله ده کرد .

نه ربه نیبه سؤسیالیسته کانیته مانما نیچیا نیچکینا نی حزبی پیرؤ لی تار یائیئیران بوو . نه وانه ییدیکه وه ک و ترا ، هاوسه نگر د نین نیوانچه مکیسؤسیال دیمو کراسیو ئیسلا مبوو ، که پشتیا نله یه کتر بوو وله ناکامداسه ریده کیشا بؤ لایبه رتسکردنله وه یته و چه مکانه وه . هه ندیکله سه رچاوه کاندنوسن ، سؤسیال دیمو کراته نیشتمانیبه کانریاریاندا بوو ، هه رچوړیک بیئا مانجیسؤسیالیسته نازاد یکه لیکؤمه لایه تی و سیاسیله کؤمه لگایولاندا ، به ناکامبگه یه نین . به و ته یه کیدن ، ته نانه ت ، به ره فتارینا دیمو کراتیکیش بووگه ، نه وره و ته به ره و پییشبه رن ! هه ربؤیه دوا ی توپبارانکرد نیپه رله مانیه که م ، نه وریکخواوه له ته وریز وره شت ، چه کدارانه د ژبه لایه نگرانیچه مه عه لیشا راوه ستان . ته نانه تسؤسیالیمو کراته رووسو ته رهنی ومو جا هیده کانیکوړجیو ئیرانیو تورک ، هاتنه ئیران وهیز یخو یا نبؤسه قما گیر کردنید ووباره یمه شروته وه گه رخت . نه وانپیا نوا بووبه ربه ره کانید ژبه شای ئیرانجوړیک خه باتید ژیده سه لاتداره کانرووس له ناکامداله ره شتد اکارووباریا نخسته ژیر چنگی خو یان . وه . دواتر اما ژه پییده که م .

د واید اگیر کردنیتا رانوله سیداره دانیشخنووری وتیکشکانیمه شروته خوازانوسه مگه ران وه لوه شانده وه یحز بیئجتما عیونعایون ، و پیکه یئا نیحز بیدیمو کراتو حزبی . نیجتما عیون . ئیعتالیون ، مه شروته یئیران ، پیینا یه قونا غیکی نوییه وه . واته نه مجاره یانکی شیه یمه شروته و مه شروته له کزید او کیشه یمه شروته خوازه جوړاوجوره کان سه ریهه لدا .

نازادیراگه یان دن بووبه بؤچوونیتا که سه کانسه باره ت

به کاروبار ريسيا سيوله زه مينه ی
 ئا مانجه کائيميلله ت وشه ريعه ت و
 ده ولت. سه باره تپه ئازادی
 پیکهينا نیکور وکۆمه لوریکخرا و
 و ترا،، هه رچينو گرو پیکخا وه ن
 ئه و ما فانه نيه مه به ستيا سکر د نله
 کاروبار رينيو خۆی، یا نسیاسی، کۆمه لیک
 پیکین. ده وله تنا تو انیپیشیا ن
 بیگیری،،
 و ترا. هه رکه سسه باره تبه دینو خه لک
 ونیشتیما نتو وشیتا وانیکه وره بی، بی
 سه ره وشوینده کرئ،، سو سیالیسته کانی
 ته ورئسه باره تبه مه شروته، بوونه خاوه ن
 دوویچون:

یه که میان: وتیا نپیشکه وتو ونیه
 ودووه میانوتیان پشکه وتوویه
 ودژبه چه وسانه وه یه. له وپه یوه ندیه دا
 به نامه په ناده به نه به رئه وان هه یروس
 ئه وانیشده نووس، ئیه وه ده بی
 به هه لسه نگا ند نیه لو مه رجیو لاتی
 خۆتا نبر یاریده. به لامو ابا شه له شورش
 دیمو کرا تیکدا به شداربن، ئه مه شجۆرک
 خه با تیچینا یه تییه. سه یرئه وه یه
 سو سیالی دیمو کرا ته کانیته ورئ، به پیچه وان هه ی
 ئه وان هه یه شه ده که سه ره به جمعیت ما هدینی
 قه فقاز بوون. راسته له گه ل دیمو کرا ته کانی
 رووسو ئه لماندا، خۆیا نگریدا بوو، هه ر
 بۆیه ده که کریو تر یها و ئا هه نگر دنی
 چه مکه کانی دیمو کراسیله گه ل ئیسلام
 لایته مانله ئارادانه بوو، چونکه به رنامه ی
 ئه وان هه یقه فقاز به پشتیوا نیله ئیسلام
 مه شروته، بناغه تیئو وریه کانی سو سیال
 دیمو کراسیله کۆمه لگای ئیسلامدا
 گه لاله ده کرد. ئه رمه نییه سو سیالیسته کان
 ئا مانجیا نپیکهينا نینج بپیرۆ لیتا ریای
 ئیرانبوو. کاریئه وانیدیکه وه کوترا
 هاوسه نگر د نینیا نچه مکه کانی سو سیال
 دیمو کراسیو ئیسلامبو، که پشتیان
 له یه کتر بوو وله ئا کما داسه ریده کیشا بۆ
 لاییه رته سکر د نه وه یه وچه مکهانه وه.

هه ندیکه سه ره چاوه کاند ه نووسن،
 سو سیالی دیمو کرا ته نیشتیما نییه کان
 بریار یاندا بوو، هه ر جۆر پیکینا مانجی
 سو سیالیسته ئا زادیگه لیکۆمه لایه تی
 و سیا سیله کۆمه لگایو لادانه ئا کام
 بگه یه نن. به وته یه کیرته نانه ت

به ره فتا رینا دیمو کرا تیکیشبوو .
 ئه وره وته به ره وپشبه رن، هه ریویه
 دوا یقو پبارا نکر د نییه ره له مانییه که م، ئه و
 ریکخرا وه له ته ورئوره شت، چه کدارانه دژ
 به لایه نگر انیچه مه عه لیشا را وه ستان .
 ته نانه تسو سیالی دیمو کرا ته رووس
 وئه رمه نیو موجه اهیده کانی گورجی
 وئیرانیو تورک، هاتنه ئیرانو هیزی
 خۆیا نبۆسه قامگیر کرد نید ووبا ری
 مه شروته، به گه رخت. ئه وانپیا نوابوو
 به ره ره کانی دژبه شایئیران، چۆرک
 خه با ته دژیده سه لاتداره کانی رووس.
 له ئا کما داله ره شتکاروباریا نخسته ژیر
 چنگیخۆیان.

وه کدواتر ئامازه یپید ه که مدوای
 داگیر کرد نیتا رانوله سیداره دانیشیخ
 نووریو تیکشکا نیمه شروته خوازان
 وسته مگه ران وهه لوه شاند نه وه یزی
 ئیجتما عیو نعا میون،، و پیکهینا نی
 حز بیدیمو کرا تو حز بییجتما عیون
 ئیعتدالیون،، مه شروته یئیرانپینا یه
 قونا غیکینو ییه وه، واته ئه مجاره یان
 کیشه یه شروته له کزید اوکی شه ی
 مه شروته خاوه جۆراو جۆره کانسه ریه له دا!
 ئه و جار شیکردنه وه یجیاواز
 له مه شروته هاته ئاراهه، خوراسانی
 و مازهنده رانی دوو مۆجت ههیدی
 مه شروته خواز! وتیان، مه شروته تی
 هه رولا تیکر بیتیه له به رته سکر د نه وه و
 مه شروته کرد نید اموده زگا کانی شایه تی
 وده وله تیبه وه که له چوارچیه
 ویا ساگه لیدانرا وه بیربیا زینا یینه و
 ولاته؟ به مجۆره هه ره له سه رتا وه به شیوه ی
 ئیسلام سه ریدیمو کراسیله له شی
 جیا کرایه وه وه ئه مکیشه یه گه یشتبه و
 ئا کامه که له پیشگا یسه ره خۆ یئیران
 و پیکهینا نیده سه لاتیکیخا وه نه یزی
 ناوه ندگه رادابوو به قوریانی. له گه ل
 ده رهینا نیچه مکیکله وچه شنه له واتای
 مه شروته یه تو ئازادیگه لیکرد بی
 و تاکه که سیله گه ل قه واره ی میژووی
 کۆمه لایه تیکۆمه لگا یفره نه ته وه بی
 ئیراند اوله ئا کما داجلۆ نایه تیشیوا زگرتنی
 نه ته وه له ئا ویته کردنخا وه نچه ند زمان
 و فهره نگیجیاواز، له میژووی نووی
 ئه مولاته داگر فتیکیوه ها بیپیکهینا

که چاره سه رکرد نیگه لیکد ژواره .

له رۆژئاوا دا، چه مکینه ته وه. ده ولت
 له ده ره وه نه ها تبوو، به لکوها وکاتله گه ل
 گه شه کرد نیکۆمه لگا پمه ده نیچه مکی
 نه ته وه سه ریه له داوده ولت. نه ته وه یش
 له سه ربه ما یچه مکه کانی دیمو کراسی
 و سه ره خۆیبوو یه خاوه نیشیوا.
 له کاتیکدا له ئیراندانه مانه به واموه رگیراون.
 گرنگ تر له وه له ولادت او ده کئیس ستاش
 کۆمه لگا یه ده نیله دایک نه ببوو، ئه نگلس
 ورووسیش هه ره شه یانله ئیراند ه کرد هه ر
 بۆیه دیمو کراسیبه ئاوله مه بی کرایه قوربانی
 سه ره خۆیی، سه ره رایئه وه وه کدواتر
 با سیده که ین. له ره و تیمه شروته خوازی
 و کیشه ی کۆنونوید با سی ئازادی
 و ئازادی خوازیگه رمبوویه لامخه لک
 به گشتیله گه ل وشه وواتا کانییه کسان ی
 بیگانه بوو نوئه مه شگر فتیجا ره سه ر
 نه کراوییه داوه بوو. و کنا مازه مپیکرد
 لاسا یکردنه وه یره زاشاله فه ره نسه وه لژیک
 به ئا ویته کرد نیتا ییه تمه ند ییه فه ره نگی،
 یا نکتو وروکۆمه لایه تییه کانیچه ند
 نه ته وه یجیاواز، بیله به رچا وگرتنی
 دۆخی ئیران، خۆپند نه وه یه کیهه له یدیکه
 له نه ته وه. ده وله تهاته ئاراهه، چونکه
 له وولاتانه دا هه رچه ند زمان به گشتی
 کلتوورینه ته وه جیاوازه کانییه فه رمی
 نه ناسرا، پاراستنیچه مکو پرنسیپه کانی
 دیمو کراسی، ئه وه له لاواردنه یکه م
 ره نگرده وه. که چیله ئیراندانه کهه ر
 ئاسه واریکله دیمو کراسیله ئارادانه بوو،
 به لکوراستله به ر جیاوازیله و
 چه شنه، نه ته وه کانی دیکه به توند ی
 سه رکوترانو به گشتی کرانه ها ونیشتیما نی
 بییه شوپله دووه مودوویاته چه ساوه!
 هه ر جۆر یکبی، سه ره له دا نیچه مکه نو ییه
 کۆمه لایه تی، ئا بووریو سیا سییه کان
 له ده وریده سه لاتیا شاکانیا جارد ا
 و ئاشنا ییروونا کبیرا نیئیرانیله گه ل
 شارستانی هه ره نگیرۆژئاوا بوونه هۆی
 گۆرانکار یله چه مکه کانیو شه کۆنه کان
 و سه ره له دانه یه ندیکو شه وئا ویته ی نووی
 له ئاخاوتن نووسینوره فتاردا. وه ک
 ده زانین جار دانی ما فیمرۆ قو ها ونیشتیما نانی

فه ره نسه که له (۱۷۸۹) دابلابووه زوری کیشاشاچووه روژه شه وه . میرزا یوسف خان مستشار اوله که وه کبالویزو سه رکونسؤلله پترزبورگو تفلیسو دواتر له پاریس ، سه رقالبووله سه ره تا وه به پیی روانگه یفه ره نگر و ژنا و اکتیویکی به نا ویرمز یوسفی ، نووسیوله تاراندا بلاویکرده وه . ناوبراوله ته فلیسدا ، له گه لئا خونزاده ناشنا ده بیکه له پیشدا نووسراوه کانیکه مالئه دوله ینووسیوو ، ودواتر به هاوکاریمیرزا یوسف خان وه رگری دراپیه سه رزمانیفارسیودواتر میرزابه که لکه ره رگرتله پیشه کییا سای بنه ره تیفه ره نسه نووسراوله سالی (۱۷۹۱) داخو دیاسا که ده دوایشورشی مه زنیئه وولاته له کوتاییه کانیه چه رخیه زده دا به رپابوو ، نامیلکه ی ، یه ککه لیمه ینووسی که مه به ستییا سا و په یره و یله یاسا بوو که له ده وره یقاجاردا ، له نارادانه بوو ! نامیلکه ینا و براو که له (۱۸۷۵) میلادیدا نووسرابوو . دواتر له (۱۲۹۲) پیمانگیواته (۱۲۸۴) یکو چیله ئیراندا بلابووه وه . میرزاه م نووسراوه دا ، زیره کانه تیکوشاوه به نده کانی بانگ جاریمافیها وولاتیان و چه مکه هاتوو کانه ودا ، له گه ل چه مکه نووسراوه کانیه اتولله دینی ئیسلام داده قاوده قباکاتوبه ئایهت و به حه د پشپشتر استیا نکا ته وه . بۆ نمونه هه ولیدا ، چه مگه لیوه کنیشتمان و ده ولت ونه ته وه ، نه ته وه ی ونازادی و یه کسانى و داد په روه ری و په رله مان ، یاسا ، م افه کان ، نوینر ، هه لبراردن و بختا هه قاپوری ئاینیسلامه وه . به مجوره و شه وواتا گه لیوه هایبودا تاشینکه له گه ل بیروفه ره نگو زمانئییمه دا ، که بی پیشینه بوون ، یه کبگر نه وه ! له و په یوه ندیبه داحکومه تینه ته وه یی و ده ولت ونه ته وه یی ونازادیتا که که سی و نازادیکویه کگرتوویینه ته وه یی ، مافه کانی مرقه ، سوپاینه ته وه یی و سرودی نه ته وه ییششه ره مچاره نووسه یان هه بوو .

ئه موشه و

چه مکانه له فه رهه نگیکیدیکه دا ، له دایک ببونوگه شه یا نکرد بوو ، له وییاهه لگری واتایتابه تبه خویانبونووهیچ په یوه ندیبه کیبه فه رهه نگینا و چه ی ئیمه وه نه بوو . به وته یه کیدیکه ئه و کاتکه له سه ره ئه موشانه تاقیکاریمان نه بوو سروشیتیبوو . نه مانده توانی مه شروته ، ده سه لاپنه ته وه ییوئه وانى دیکه مانله زمانه لسو و که و تیخو مانا هه بی . گرافته که بیریمر و فیخو مانبوو ، چونکه ئه مانه له زمانو میژووینا و چه که دا ، ناموبیون . هه ربیویه لیکنده وه یان به تیگه یشتتیخو مانبه رته سکرده وه ی واتایانوده قاوده فکردنیا نله گه لئه وانیه ی خو مانو ئانفراند نیشیو ازیکینا شنا له وانگرفتیبنه ره تیده خولقاند . بۆ نمونه چه مکینا زادیراگه یاندنوبینوس لایهه ندیکمه شروته خوازبه فه رماندان به چاکونه له خراپه ، ، لیکده درایه وه بناغه ی مه شروتیبه تودیمو کراسیبه ئه مره م شوریبینه م ، کاریکه راپرسیبی له نیواخویانداواتاده درایه وه ! ئه وه له کارد اپرسیا ریانلیبکه ، به لامه گه ر خو تیریا رتد اپشتبه خوا ببه سته ، ، واتا به ئیراده یخوتته کئوان ، ره فتار بکه . هه روه هاسوپاینه ته وه یی ، یان گاردی ناسیونالپه له شکرکیلکده درایه وه که له به رانبه رده وله تداراوه ستی . ئه مه ش ده قاده قبووله گه ل چه مکیمیلله ت شه ربعت وده وله تله فه رهه نگیئیسلامیدا که نه ته وه ، یانپه یره واندژبه ده سه لاتی پاشایه تیبوون . به مجوره له یه کبوو نیسو پایدوله ت ونه ته وه ، تینه گه یشتن ! روونا کبیرو ئه نجومه نه مه شروته خوازبه کانیشله و ما یه دابوون !

کیشه یئو کاتپه یوه ندیبووبه ده سه لاتی سیا سیدینو سپستیمیا شایه تیئه م کیشه یه له سالی (۱۲۸۷) یهه تاویدا ، سه ریکیشالایتو پبارانییه که م په رله مان له لایه نه مه عه لیشای

قاجاره وه . سه ره رایئه مه ش

کیشه یه شروته وه شروعه خواز له په رله ماندا چاره سه رنه ده کراو ، به شیک له شاره کانیبه کله وانته وریز ، بیوونه نا وه ندیبه شروته خوازبه کانه وستان که سه ریکیشالایداخستنیرؤژنامه وئه نجومه نه کانه وه ونا رنیسو پابو سه رکوتیخه لکیته وریزو بلاوکردنه وه ی قه زاقله جاده کاندا ، بیگوما ندوخنه ناسی وتوند وتیزیمه شروته خوازبه کانیشله م سه رکوته داده وریانهه بوو . له رزؤکی مه شروته خوازانه کئوسینیوتا رکه ئه م چه مکه له سکیسو ننه ته کانیئیسلا میدا گه رایبیه ستووه ! گشتبناغه کانی ، به جوریکه گه لئیسلام داده قاووه . رزؤئاوایی هکان ، یاسا کانیانله ئیسلامه رگرتووه ! به م شیوه یه شه ره قه له مله نیوانسونه تخاوزو تازه ویستانداسه ریبه لدا . به وته یه لاکان ، دارئه شوری ، په رله مانویاسا گه لیعورفی بۆ پشتگیر یله سه ره رقیبیا شایه تمیه وئه میا شایه تمیه شبو پراستنیه لکه ی ئیسلامه ، له وکاته شداده و تراهوئی پاشکه وتوویئیمه پاشایه تیوزالبوونی بیگانه یه به سه رماندا . مه شروته یه رسک و به رپرسیا ربه جیبه جیکرد نیبیاره کانی شه ره خو پراستنه لاسا یکردنه وه ی بیگانه ونوینه هیئانله دیندائه وه یه ئیمه خواز یاریین .

به وته یه کیدن ، مه شروته یئیرانی ، بریتیبووله که مکردنه وه بیناغه یترین چه مکه کانیبه شروته وئیسلامیزه کردن ی . نیشتمان ، واته نیشتیما نیمو سلمانا یانخاکیمه مالیکیمه حرووسه ، زمانو شه ره ف ، جوریکیتابه تیله وه ته نبوو ! نازادی ، واتائه وه یله ئیسلامد ابوپه یره وان نازادکراوه . مه شروته واتاخه لکبه نده ی خودایه نه که سیدیکه ! ئه مه شبه شیک بوله هه ولبروونا کبیرانیولات ! ناخوندزاده ، به ره خنه به موسته سار وده وله ده بیژیده قاوده فکردنی قانونیفه ره نسه وشه ربیه تبه واتای

که مکرد نیباریچه مکه کانه و نه مه ش به ره میکسا منا کیلید ه که و بته وه ریشه ییه که مینه میاسایه، بریتله یه کسانله مافدا نه ی له روانگه یئیسلا مه وه ژنوزیمی و کافر، چی؟

سییه مریشه، بریتله ئا زادیتا که که سو به گشتیمرؤفته یکرینو فرؤشتنیغو لامو که نیزه کوبتیه ره ست، واتا یچییه؟ چواره م ریشه ئا زاد یجنسییه ئه یسنوو ریشه رعی ومه شرارید زبده سترین، کوشتنی ها و به شدانه رانؤ خودا و اتا یا نجییه؟! ده قاده قکرده نیبه نده کانیما فه کانی مرؤقیفه ره نسه له (۱۷۸۹) دا، له گله شه رعینه و پرؤیه کینا چه زه رووحی ئه میاسا گله، پشتتله یاسا کانشه رعیه وه رگرتنیر و اله تیشارستانیه تیرؤژئا واه، قانون و پیشه سازی و بازارگانی، نایته ما که پیشک و تنبیتیگه یشتنله گه وه ری بیر یفه لسه فرؤژئا و، له و فه لسه که لک وهرده گرین. پیویسته له ریگاپه روه رده و کتیبه وه بناغه بییر بیته گوارتن. باداگا کاندیرنبه وه زاره تیداد. به شی ئامؤژگاریوته لاقوبه خاکسپارنی مرد و انبدرئ به ئا خوند ه کانتا خوند زاده و نه ته وه، دانه ریاسا و نووسه ریقا نوونی بنه ره تیبه. له پاشایه تیداده وه لونه ته وه، به پیچه وانه بیله ملیکجیا و ازن. ده وه لته نه ته وه... ته نیا چاره یه. له روانگه یسوننیو شیعه وه ده سه لاته به خشیش خوداییه. لای شیعه به وه حیو پیشه واییه و لایئیرانی کؤنبه خشیش، یا نفه ره بیزه دییه. تاپیشه و اخؤینیشاننه دا، ده سه لاتی داپه روه رانه له ئارادانا بی.

ئه ویدیموله و رانه یه له ده وه یفه تحه لیشاد او شبخئه حمه دینه راقی، باسی فه قیداپه روه ره یینا یه ئاراهه وه به مجوره شوینی ووه لیعارفه ویه ره یزکاران و که به رید ریژه بیه خشیش خوداییه، لای شیعه یده وه ریقا جار، جیخؤیدا به وه لیسه رعی!

وه کده زانین

له ده وه ریه سه فه و ییه کانداده سه لاتی مه لا کانگه لیکزؤر بو. شاته ما سوب که سیکبیه ناو محقیقانی له لوبانه وه هینا و گشتنه سه لاتو یا شاهه تیپیئه سپارد و خؤیکرده جیگری! له ده وه ریقا جاردا ئه مده سه لاته لاوازیوو. دواتره ندیک وه جموجؤلکه و تنوو و کوتمنه راقیباسی وه لیفه قیگه لاله کرد. وایلیها تله کاتی بناغه دانا نیمه شرووته داده سه لاتیا نله سیاسییه وه به ره و کؤمه لایه تیملریگی گرتنه بهر، چونکه دوایدروسکردنیدادگا کاریداره ریکه و ته ژیرده سه لاتیان! لیره وه کیشه یده سه لاتی شه رع و عورفرؤرترخؤینواند! به جؤریک یه کیکله کاره کانیبه ره له مانیبه که می مه شروته بریتیبو و له پیکهینا نیکوری زانا ئیسلا مییه کانبؤ چاره سه رکردنی کیشه یه لوه شینه روه لوه شاهه، ناسخو مه نسوخی، بریاره کانکارا یه کیزه نجانی له سته میئا غایه که ناده با ته به ریه ره له مان، خاند ه چینه لاینا یه توالا به به هانی ئه ویشبه ده سه لاتدارینه و شاره ده بیژئی داخواریکابرابر ایناوه رؤکه ونابئی ملکخا نیبه نیه ره له مان، ده بیژئی م مژاره په یوه ندیبه داوه ریه وه هه یه و کاری به به هانینیبه، به ندی (۱۲۸۶) ئه مه پشت راسته کاته وه. به به هانیدا و ایشکانه وه ی سه رؤکیه ره له مانده کات، ئه ویش نا و براویبه ده سندرئیزیو سه رما فیخه لک تا و انبارکرد. به مجوره بناغه یه شروتیبه له رزؤکده بی، ئه مده سه لاته شه رعیه وه کده بینیبؤ له دایکبو و نیاسا گه لی نو ییعو ر فیپر مه ترسیبو و. فتوا و یا سا و ئا زادی. پشتیانله یه که ی کؤریزانا یانی ئیسلامله به به هانیشتیوانیا نده کرد و ئه مه شئه و کاته هاته ئاراهه که به بیچه مکی مه شروته خه ریکبو و نعور فله جییشه رع بکریته یاسا. ئیستا شوله مچه رخه دانه و کیشه وناته با ییه هه ره یه له کیشه ینیوان عوسمانوده سه لاتیمزه فه ره لدینشادا وه ره شه ید اگیر کرد نیبه شیکله با کوروی رؤژئا و اینئیرانویشتیوانئیرانله ئه رمه نیبه گوشار بؤ هیئرا وه کانه به ده ست خه لیفه وه هه ره اتن،

خه لیفه له و په یوه ندیبه دا، دا و ایتوای له ئا خوند ه کانکرده که ئه رمه نیبه کاندوژمنی موسولمانان. شو و شته ریوبه به هانی و زه نجانیبه قا زانجیعو سما نیفتوایاندا که کاریده وله تیئیرانحه رامه! کیشه گهرم بو. ناچار فتوا که یانیه پاره وه رگرتنه وه!

وه کومتفه تحه لیشا په ره له مانیدا یه به ره ره یله ییتؤ و سه رنه که و تونا چار بووسوینی خوار دبنناغه یه شروته و یاسا کانبیاریزی! له مته قه و لیکدانه دا به به هانیده یویستبه وه رگرتنی (۱۰۰) هه زار تمه نقلالسان، له جیپا شادا بنی. پاره نه گه یشتونا چاره له ده وه لته تی دووه ممه شروته، پشتیوانیکرد! دواتر میانه روه کانه، به به هانی، و دیمو کراته کانه ته قیزاده له په ره له ماندا، ملله ملیبه کتره نین. له مکی شه یه داچه ند مجتهد بریاریکا فریبو نو ده رکردنله په ره له مان و دوورخستنه وه ی (ته قیزاده) ده رده که ن! زؤریپیناچی، به به هانیده کژری و ته قیزاده له و په یوه ندیبه دا، ده رده کری ئه مباره به ریکی شه یینا وندوو ره و تیسیا سیبو. خؤ تیه لقورتانندی خانه خا و نده سه لاته کانه کیشه که دا، به قازانجیمیا نه ره وه کانه (ئیتعدالیون) دژیشؤر شگره کانکاره که دژارتر ده کات. ئه و اننه مانیدا لسنؤزیو ئیسلام ده که نه ئامرا زیکیشه که سه ردارئه سعه دی به ختیار یله ته قیزاده پشتیوانیده کات و سالاریمیللیلا یه نگر یله میانه ره وه کانه ده کات! سه ره نجانانانانیبه کانی نه جه ف، ته قیزاده به کافر پینا سه ده که نو له ممه یدانده دا، به به هانیویارانی، ده وری تاییه تیانده بی.

ده سه لاتی خوندله راده یه کدابوو، مؤ سلما نیکد و و ئیسما علیکو شت نه یانده هیشتبیکرؤنه وه، چونکه ئا خوند بوو! ته قیزاده بناغه دانه ریجیزی دیمو کراتبوو که ئا خوند کاندژیبون. له و نیوه دا و به هؤیئه و کیشه شوه کخویان ده کریریک خراوه مه شروته خوازه کانه ده و تراده ستیانله کوشتنیسه رؤک وه زیرانته تا به کهه بوو. نا و براوسه رؤک وه زیرانقا نوو نیبه ره له مان نیمه شروته

بوو. سه ره نجا مسه غنگير يچه مه عه لى شاده بيته هويده ربا زبو ونهه نديك له مه شروته خوازانبؤده وه ويولات. دواى ده ركرد نيشاودا گير كرد نيتا رانبه هوى سه تارخانه وه، هه نديك، يانگه رانه وه يه حيا ده ولتئيباديله گه رانه وه دابه يامى ميانه ره وه كنده گه يه نيته به به ها نيبيش كو شتنيكه كار يئيسلا ميكا تدينو سيا سه تجيا بنكه بناغه يمه شروته يه، به لامزورله مه شروته خوازه كانخاوه ن شيكر دنه وه يه كيله وچه شنه نه بوون! به م جوره خو تيهه لقورتا ند نيتا خوند ه كان، به زياني دابه زاندينچه مكه كانى مه شروته بوو. كيشه كه شبه تروروكا فر ناساندينچاره سه رنه ده كرا، به لام شوينه وارينامؤرگا ريبه كانله نيوانخه لكدا مه شروته خوازانيوه كده وره يخميني نا چا ركرد، ملبور يبه رايه تيهه وانله و شور شه دادانوين! هه ربؤچه مكه كانى ديموكراسيا نله و اتا يخو يا نبه تالكرد وبؤد ريژه دانبه خه با تدريد يكتا توري كه وتنه شوينرووحا نيبه كان، به لامدواى به رپا كرد نيسيستمپيه رله مانيد ه سه لاتي سيا سيوكومه لايه تيمه لا كانبه گشتي گرفت ييؤن افراندين. نه و جار كيشه ي دوبا ليمه شروته، قه پرا نيوخو لقا ند. به ره به ره كار گه يشته برينولا بردن وتوند وتيژيله هه ردووكلاوه! بريارى دونايه توللاي مه شروته خواز. له سه ر دوژمانايه تيته قيزاده يديموكرات، له گه ل ئيسلاموده ربا زبو ونيبؤته ور يزه شيك له مقه يرانه بوو. نه ممه لايانه مازند راني و خراسا نيكه ريبه رايه تيشو ر شيان گرته ده ست، له ره وته مه شروته خوازه كان پشتيو انيا نكرد. له هه مانكا تدا هه نديك مه لايد يكه دژيانه لو يستيا نگر ت. نه و دوانه، به مه به ستيپيا راستنيهيلكه يئيسلام وپاريزگاريله دينو برياره كانى، ها تيونه مه يدان، به لامازند رانيوتى "رووناكبيرانى مه شروته خوازه خوازن، ره وشيفاسيدى فه ره ننگبه نه باو! نه مه شبه با شيخويا نه ده كرا، چونكه تيكرا دژيه سته مراوه ستا بوون. به لامدواينه مان نيئه وده سه لاته كيشه كه ئاشكرا بوو. به تاييه تله چا خى

په رله مانيدووه مدامازند رانبرايگه ياند " ئيمه ده خواز يبنناغه يمه شروته تيبه ت له سه ربنه مايه رعه بؤه ميشه پايداره دابنئين. نه وانيشروناكبيران،، به دواى ئاما نجيوخو يانگه وتوون. پيما نوتننه گه ر ولا تئوئازاديتانده وئ، باله سه رئه م بناغه دابنئين، به لامگو يياننه دا. پاش نه مانسته ميپاشايه تيويستيانده ستي ئيمه بربنجه مجوره له كاتيبو ونسته مدا بؤچوونه كانله سه رمه شروته، زورزه ق نه ده بووودايئه وره وته، به ره به ره خويان ئاشكه راكرد. به كور تيمه لا ورووناكبير تيكرا ده يانو يستبه نده كانيمه شروته له گه لسه رچاوه يئيسلامده قواده ق بكن! به ره يكي شه كه له لايه ك حكومه تومه شروعه خوازانوله ولاش مه شروته خوازانيد ژيسته مبوون. هه ر چه ندر ووناكبيراننه يانده ويستخو له قوولكه ده ربا زبكه نوبكه ونه چاوانه، به لام هه لوومه رجر يگا ييئنه ده دانوفيرقه ي ديموكراتيشسه ره رايه وه ولدانپؤ پاراستنيخووخده يديني، له خه لك داوايكرد، بؤكه مكرد نينفوزيمه لاكان تيبكوشن. له ويه يوه ندييه دامه رجيفيرقه بؤه رگر تنيئه نامبر يتيبووه:

۱- كاريد بنينه كات.

۲- ده ريوز گه رنه كات.

۳- لاشخو رنه بيوله پو رگوراميشدا جيا ييهه رسيه يژه كه يله ياسا دانه. به ريوه به ردا دوه، گونجانديبوو. نه مكيشه سه ريكيشا لايه ولدانبؤ سه ركو تيمه لاكانوه ره شه له گيانيان وه كر يگا چاره يخؤده ربا زكردنله و قه يرانه سامناكه. له نيوفيرقه دادووجوربوو چوونله ئارادابوو:

۱- خه با تيجه كداري.

۲- خه با تيسياسى.

خيابانايلاه نگر يسياسيه كه بوو. مه شروته خواز يشيخينو وري كه رووناكبيراندا واپسه ره ونه حوبنووسن، فتحعه ليشه له سيداره ياندا، ئيستاش له كؤم رايئيسلاميدا، په يره وده كرئ! له سالى (۱۲۹۰) يه تاويداله مشه دمه لا تالبئه لحه ق، سه باره تبه ديموكراته كان وتى. هه ركه س (۱۷۰) جار له عننه ت بنري بؤ ديموكراته كان، خواگشت

تاوانه كانده به خشيعه ليسيستا نيبه فتوامه شروته به (كفر) پينا سه ده كات! مه شروته خواز كافره وما ليمه داحه و؟ به فبرؤده چيله ويه يوه ندييه داديموكراتيك بؤته قيزاده ده نووسى..

نه كاتنيشا ندا نيبيرينو يبيته هوى سه ربر يمان. نه كاتنا مه كه ئاشكه را بكه ي! هه رجور يكيئنه وكه شوه وايه، هيچكا تزه مينه بيؤ با سينا زاد يوبيرى ئازاد، فه راهه منه كرد! زوربه يئه وانله لژير چه تريئه وفه ره ننگه پا شكه وتوه دا بوون. بوونه له مپه رينا زاد يخوازي. له هه مانكا تدا توندوتيرؤ يودوخ نه خو يندنه وه يئازاد يخوازانيشله وبواره دا ده وريكار يگه ريهه بوو!

وايليهات، نه گه ر ئازاد ييه كيشه ده ستهاتبي بر يتيبووه له ئازاد يره خنه گرتن، يان پرؤپا گه نده بؤبره ودانبه بيرؤكه يه ك، نه كهه ولدانبؤ يكيهينا نيكؤ مه لگاي مه ده نيله وبواره داوله ئازاد يبير كردنه و له ره فتاردا، به مجوره بيتوانا ييرووناكبيران له وبواره دا، گه ليكزه قبوو، چونكه هه ر كه ئايينه نديشيد ه بووه له مپه ر، سته م مليراسته كرده وه نه وانيشله مكيشه دا، سه رگه ردا نبوون. له ممللانييه شدا، نه مين ئيسگانسه رؤكده وله تيبه رله مانى يه كه ميمه شروته، تيرؤركرا! نه مه ش به ريئه وئازاد ييه نه دراوونه بيژراوه بوورؤژمانه ي (سورائيسرافيل) ئازادانه ئاماژه ييه وه كردكه چريكخراويك، فه رمانى كوشتنيدا! سه ره رايئه مه شباسى ئازادى، با جيسه ربوو! وباسكه ربه كافر ناود يرده كرا، هه ربؤيه ئازاديله قاپؤرى شيكر دنه وه يئا نيدا، خو يد ه نواند! كاتيكه نه نووسرامرؤقه ده بيچاره نووسى خو يبه ده ستيخو يدا رييكاتوكه س نه وما فه ينييه بير وبؤچو ونيوخو يبه سه ر كه سداسه ييني، ده نووسرا، فه يله سوف وزانايانيئيسلام ميشمرو قيا نبه بكه رى ئازاد (فاعلمختار) ده ناساندوقورئانيش بؤدياريكردنينا ئازاديهاتووه،! تازه نه ميو رژه شبه كافر ده ناسيندرا.

له كيشه كه دا، با سينا زاد يبه دين پشتراسته كرئ. به مجوره ده كرا ئازادانه ره خنه گير بيكرئ، به لام با سينا زاد يراگه ياندين و پينوس و

ناین وژنان ویه کسانى ومافى که ما یه تیبه دینیه کان ، یا نما فی ها وشاریگه ربیا جیله سه ربوو !
 نه گه روبا سانه بکرا بایه ده ربوو کراسیئیسلا میا نله به رکرا بایه ، هه ربویه نامانجیئازادیدزایه تی له گه ل سیستمیسته مبو وکه له جیگای نه وپه رله ماند ابنی . له کاتیکد اگر فتی سه ره کی ، نزمبوونی پله یه سه ستو زانیا ربیه کانوو . هه ربویه بیرسیاسی و رهنگیفه ره نه گینا وچه یونانی و هه رگرتور ونا کبیرانده رفه تیئازادبیر کردنه وه یاننه بوو ! مه لادژمه شروته کان ، دژبه پیکهینا نیقو تا بخانه یوو و ن وده سه لاتیقاجا ریشپشتیوانیا نبوو ، که سیکه نا ویروشدیه قوتا بخانه یوو دانا وکه وته به رسا توریبه کافرنا ساندن وپه ندیخانه و دوورخستننه وه ، به لام کو لینه دا ، و تیان ، کو تا بیجیها ننزیکه وه هند یکبیدینه نه دیا نه و یقورئان لا به رنو کتییبیدیه ننه منالانوزمانی بیگانیه یا نفیرکن ! ئازادیو یه کسانیه ده که وتنه به رره خنده وده و ترا ، چلوئن جووله که وزه رده شتی ، مه سیحی ، بییدینان له گه ل موسولمانیه کسانن؟!
 ئایه تولانوریه گه لئه مریشه وریشه ی ، دووه میته و اوکه ریاسا ، دژایه تی کرد . له ئاکامدایه رله مانبه قازانجی شه رعپاشه کشه یکرد ، به لامگشت لایه نه کاننه مشتته یا نپه سند نه کرد ، به لامبناوی (عورف) یه کسانیه لکی ولاتیانله به رانه ریاسا وه رایگه یاند (اصله شتم) فجرا سلگنه نووسی ، ، ، له سه رماده یه کسانینه ته وه کان (خواه ندینه جورا و جوره کان) ۶ مانگ کیشه دریژه یکیشا ، مه شروته خوازو دژبه به ره کان ، به ناویدینوده وله تیشنا شه رعیبو ونیه میاسایه یا نکرده بیانوو . مه لانورویوتی " بریاریه کسانیه گه ل ئیسلامها وئا هه گننیه ، ، له ئاکامدا ، شا ومه لاکه وتنه ئازاوه گیر یوئه رمه نی و زه رده شتی کوستنوله وپه یه ندیبه دا بیخه مبوون . چونکه به پییشه رع ، بکوژیکافر . نه ده کوژرایه وه ! وله راستیدا بیرورایگشتید ژیسزادانیسه ختی ، بکوژانیزه رده شتی نبوو ! له لایه کی

دیکه وه شیخه یراقیمه شروته خواز ، وتی " پاشایه تیئرانیکونله سه ر بنه مایه شروته دامه زرابوو ! وئیسلا میش مه شروته ی (مگلقه) یه وه ره که سدژی په رله مانه لیده نوله دینوه رگه راوه و دژمنیئیسلامه ، هه رچه نده دژبیه به هانی پرؤپا گه نده بلاوده کرایه وه ، به وحاله ش ناوبراوله به ره و پییشرد نیمه شروته دا ده وریکاریگه ریه بوو .
 به مجوره بوچو ونه کانربیا زیشیعه له سه رده سه لاتیه کیکه گه وره ترین هویه کاریگه ره کانله په یوه ندیله گه ل جیاییشه رعو ده وله تبوو ، شیعه ی دژیده سه لاتینا دینی . مه لایکرده خاوه ن وده سه لاتیسیا سیودینی . و اتاله ده وره ی سه فه ویه وقاجاره وه هه تائیسنا ناوه ناوه ، نه وره وته دریزه بییداو .
 نه مه شبه و اتا پدژایه تیکردنله گه ل پیکه تیکو مه لیمه ده نیو کارکردن به یاسا گه لیعورفیه . مسجد ئیسلامکرمانی وتی " هه له بیه رله مانته وه یه ناخوندی ریگاد اوئه وانیشعورفوشه رعیا نئا ویته کرد . ئیترنا بییه رله ماننیزه ره سه ر ریگابدا " له ودوخه دامیلله (په یره وانی ئاین) وده وله توپاشایه تی ، حکومته ، هه رکامه یانخا وه نده سه لاتیتایه تی بوون
 له مالیاتیشه رعیبورفیه بوو ، وئیسنا ش له وده فقه ره ره رایه نوممه ت ، میلله ت بوو ، له روانگه ئیسلامه وه . نه مبوچوونه تاما وه یه کد وایمه شروته بره ویه بوو . جار یو ابوو ، ده ولته (شاسه روکوه زیر و میلله ت) سه روکه کانوزانانایینیبه کان بوون . له ودوخه دا ، خه لکینه خوینده وار ، ئاگانانله مافه کانخو یا ننه بووته نیا ملکه چیمه لاکانبوون . له راستیدا ، له سه ررووتکردنه وه یزه حمه تکیشان بوو . نه مه شبه ئایه تی (۹۶) بیلعمران که ده بیژی ، له میلله تیئیرا هه میمه یره وی بکن . پشتراستده کرایه وه . به مجوره ((میلله ی)) و ((دین)) روونا ونبوشه ریعت بوون (رووبه خودامیلله ت ، رووبه خه لک دین) له ربیا زیسوننیدا ، دینوده وله تی یه که نه ری ، مه شروته خوازانویستیان نه مقه راره تیکبده نوده ستیمه لاکان له ده سه لاتیسیا سیکو رتبه که نه وه .

که وابووبه شداریئناخونده کان له وپروسه دا ، بوپاراستنیه لکه یئیسلام بوو ، نه کپیکهینا نیده سه لاتیعورفی . به مجوره یه که مجار (۱۲۸۶) یه هه تاوی داوشه ی ((میلله ت)) به واتایگشت خه لکه نووسینه کان نیمیر زاملکمخاندان که لکیلیوه رگیرانه مشیکردنه وه ش به ریجمو جو لیمه شروته بوو . لیکدانه وه ی میلله تبه واتایقه ومنه ژانده ته وه ی میژووی وقه ومیخا وه نپیشینه وفه ره هه گ ومیژوو زمانیه اویه ش ، له مده ورده ا سه ریه لداوبه ربیرینا سیونا لیسته کان ی چاخیقاجار بوو . ئاخوندزاده له (۱۲۸۴) ی هه تاویدا ، په مو اتایه ئاماژه یکردوو ، به لام له نیوخه لکیئاسا بییدا ، نه بووه خاوه ن بره . به لکو خودیئناخوندزاده ش ، به واتایشه ریعه تیشکه لکیلیوه رده گرت . دوایراگه یاننده نیمه شرو تیه تله (۱۲۸۵) یه هه تاویدانه سروللاتقوی ، سه ره رای پشتیوانیله پیکهینا نیقه واره بیه رله مان ، باسله سه رمافه کان ی ((میلله ت)) نه م وشه یواتای ((شه ریعت)) ده ناساند . نا وبراو ده بیژی ، ((یاسایمیلله ته کانمان ته وه قویژینگکرد)) ده رکه وته وه ی ئیسلام ، باشتره (مه به ستیدینه کانه) . شیخ حسینته هر و میپشتیوان نیمه شروته ، نه مه بیه نیشانه یسه ره لدا نیئیمامی زه مانوه کدیاردیه کیئیسلاممیبو رزگارکرد نیئیسلام . چا ولیده کرد . وه ک ده رکه وت ، وشه ی ((میللی)) به واتای ((نا سونالی)) و ((دیموکراتی)) نه بوو . نه یارانی مه شروته له گه ل هه رگور انودانانیا ساو لیکدانه وه ی نیویله وشه ناسراوه کاندژبوون ، چونکه پییانوابوو ، نه مده وله ته (مه شروته) ((میللی)) و اتا یئیسلامیه . ده وله تی نامیللی ، نامه زه بی ، مافیدانانیا سایی هه یه ! نه مه شجارچارله میشکی روونا کبیرانداره نگیده دایه وه ! هه ربویه ئاخواند محلاتیده یوت : ((مه به ست له یه کسانینه وه یه ، یاسا سه باره ت به تا که کان ، یه کسانیه جیبکری ! بوئمونه ، زیناکار ، سزابدری . هه رکه سی کبی دزده سستی ببردری ، هه رکه سی کبی . په رله مان

ما فە میللییە کان (شەریعت) پەسند ناکا، یاسایەورییە سایدە ولەتین)) بۆ چوونئەووەبوو، خەلکوەک ((رعیت)) پەیره ویدە ولەتەووەک ((میللەت)) پەیره وی زانایانئیسلا مەسەرەرایئەووەش، بەرەبەرە، وشەگەلی ((میللەت)) و ((میللی)) بە واتا بنوی، پرە ویا نپەیدا کرد. نیک (۱۰۴) سا لپشئا غا خانی کرمانییە وتە پینەتەو، ئا مازە دەکات کە زۆرتربە واتا بنوی، لە چاخی مەشرووتەدا، ((میللەت)) کە لکی لێوەرگیراوبو، ئا هەنگرد نیلە گەل وشە ((میللەت)) ئا خوندەکان، کە کۆی خەلکیا نمە بەستبوو، کە لە دینیکی تاییە تیپە پرە ویدە کەن، هەلدرا. بەمجۆرە سەرۆکی مەلەت، ئا خوندبوو، نە پاشا، هەر بۆیە بوونە رییە ریمە شرووتە! دواتریش کیشە کە لە واتا تازە شیدا، لە گەل دەولەت وە کخۆیمایەو، دەوترا، ((میللیونو دۆلیون)) ملکخا نیشوەر و نا کبیری دەورە یحە مەرە زاشا، دەویست، بە پشتیوانیمۆ سلمانەکان، شاسەرە و نخوونیکا تودەسە لاتبدا بە ئا خوند میرزا شیرازی!

ئەمچە واشە تێگە یشتنە لە فەرەهەنگی خەلکی ئێراندا، خاوەنریشە بوو. بەمجۆرە دواتر پەریوونیکا توتە قە ولێکدانی لایەنەکانلە پەیره ویدە دا. نەتەو، لە مەشرووتەدا (لە سەرکاغەز) بوو. خاوەن مافە سیاسیو کۆمەلایە تیپەکانو (بەرۆالەت) لە دیاریکردنی چارە نووسیخۆی ولە ولاتدا، مافیداوەرپهه بوو. ئەمەش مەشرووتە لە داید و گروپیکۆنە پەرس واته ئا خوند و شادامودە زگاکی، چاند و پیچە وانه یو یستییە وان ((پەرەمانی میللی)) نە کئیسلا می، پیکهات، هەربۆیە مەشرووتە خوازان، لە سەرینە مایبۆ چوونی خۆیا نلە نەتەو، بێجگە لە نوینەری زەرەشتییەکان، ریگەیا نەدانوینەری دینەکانیدیکە، بچیتە پەرەمانلە بەر ئەو یەکە مایە سییون، کاتیکە مەعەلی

شالە (۱۲۸۷) یهه تا ویدا، پەرەمانیدایە بە تۆ پمازە ندەرانیو تارانئ (مرجع تقلید) نامەیان نارەبو کۆنفرانسیدە سەلاندەرەتی لاهە، بە پیئە منامەیه، نامە پرە سمی لە ئێراندا. تا (۱۳۰۳) یهه تاوی، میللیە تو مافیمیللیەت، خاوەن واتا ئاینی بون.

ئەموشانە، هچپه یوە ندیپه کیبە وە ی کە ئیسلا مە ئاویتە کردنی شەش نەتەو، پیانە و تری ((نەتەو)) ئێران)) نەبوو. لە سەرەتایە سەلانی پەرەمانی و یهه کانەو، میللەتە واتا ی کزیدانیشتو وانی ئێران، هاتە ئاراو و بە گشتیخۆیلە واتا شەریعیە کە یجیا کردەو. وشە ییە کسان، وە کبە ندیکی پەپرە و یحزبیدیمو کراتی ئێران، بە واتا ی سەرەو لە بەرانبەرە و لە تدا بگرددان بەرێبازوشەریعیە توفیرقە و نەژاد، کە لکیلیوەرگیرا. بە پیچە وانه یرووحانی وروونا کبیرانیمە شرووتە خواز. ئا غا خانی کرمانی، مەبەستیلە ((نەتەو)) بە پیی عورفیرۆژئا و بە و تە یخۆی ((ئومەت)) ی ک بوو کە بە زما نیکیتا یبە تە پە یقنوە ک عەرەب، تورک، فارس، و اتا ی فارسی زمانان. ئا غا خانو شیخنە حمە درووحی، پیانوا بوو، جیها نمرۆقا ی تیرە سیو نابی، مەگەرئەو و ژانلە گشتکارو مافەکانیا ندا لە گەل پیاوانبە رانبەرین، بەلامئەموتانە نەبوونە برورایگشتی و نە چا ویشیا نپە چا پکە و تە تانەت چە ندینسالییدوایمە شرووتە شەهر ئا ویتە شرووتە ئیسلا می ئێرانی، بلا بوو وەو. ئەمە شئا ویتە ئێرانیبوو لە بەرانبەر دیمو کراسیرۆژئا و او! لەو پەیره و ندیپەدا (پقە الاسلامتیری) بە دژ بەرەکانیمە شرووتە دەبیژئی، ئەگەر مەبەست لە ووشە یە ئەو یه بە سراو بەیلە کامبریاری شەریعیبە جیبیکا تو یا سا یژریشە رع دانەبئی، و مەشرووتە ئێرانیبئی، ولەو ی رۆژئاوا، لاسایینە کاتەو، لە واکیشە یە ک نییە. ئەمە لاسایینە رەتیدا، پارێزراو و مەشرووتە ئێرانی، شتینو ئینا هینینە

نیو دینەو. لەو یه یوە ندیپەدا سەیرینووسراویدوومە زنی ((نەچت ملیا یران)) بگەنلە (۱۳۵۹) یهه تا ویدا دەبیژن، ((گشتەیزە نەتەو یهه کان، پیچەو، بۆ پیکی ئینا نیدە سەلانیکی نەتەو یی، نەدیکتا تورینا سیو نالیستی، نە لیبرالی، بە لکودیمو کراسییە کی ئێرانی کە دینوژبیا زینیمە بە شجیا نە کراو ی ئەو یی، خەباتدە کە یین، هەرە کە شۆرشێ مەشرووتە لە مللانیینا یە کساند ژیره زان خان، لە شۆرشینە تەو ییکرد نینە فتو شۆرشیدوای ئێراندوایا نکرد)) بەمجۆرە وە کخۆیا ندە کزئی، مەشرووتە نەیتوانی بە یه کبونی نەتەو وە ولە تبا تو کیشە ی ئەمدوانە کۆتا پیببئی. ئەمکیشە یەش بەریفەرەنگی ئینا نییە کانو و هەتاهە نوو کەش، لە مپەری پیکی ئینا نی کۆمەلگایمە دەنییە.

لە دەورە ی (۱۲۵۰) یهه تا ویدا، هەندیک لە نووسراو کانی رۆژئاوا، لە بواری زانست و فەلسەفە، وەرگیردرانە سەرزمانی فارسی. یە کە منووسراو (اصلا نواع)) داروینبوو کە لە ترسا، بەناوی ((جانور نامە)) لە لایەن ((میرزاتقیئە نساری)) یه وە وەرگیردرا. هەرچۆرکیبئی، لە مپەری پینە ی وەرگیراندا، خاوەن پیرە کانهوشیاربوو نەو بەرەبەرە، زانستیئە زمونیکە و تە میشکیانەو. ئەو یه پەیره و ندیمروقی بە جیها نیبوو نەو، لە ریشە گەریکارو هەلبژاردنی پیناسە دەکرا.

لە شوینیکی کردنەو یه فەلسە فیئا زاد نەبئی، ئەویشلە دریزاییچە ندچەرخدا، ئەو بەرەمە واتا برابو پەیره و ندیمرو قوجیهان و ئازادی، لە گەل راستییە کناگریتەو. لە کۆتاییە کانیسە رەدە مینە سرتەل دین شاهدا، ئەو فەبیانە کە لە خوراسان، لە گەل فەلسە فەو کە لامیئیسلا میکلا سیک، سەرورکاریانبوو، بە نهینی، وانه یان دەوتەو. تەنانەت کتیبئی ((شرح تجرید قوشجی)) یان بەوشیو دەخویند! ئەمانە پەرتووکی گومرا

که ربوون، ته نانه ت ((مپنویمولانا))
شلا یکه سیکیوایه، ها تو و چویان
له گه ل نه ده کرد، چونکه خوینان
به کافر و کتیبه که شیا نبه پیس
پیناسه ده کرد!

ئه مکومه له، پینا نوا بوو، زانستد وو
دهسته یه:

۱- اجیها نکه به هره بیود و نیا یه، وه ک
پزیشکیو هه نده سه که نابنه ماکه ی
خوشبه ختیئه و دونیا یه، هه ربویه
خویندنیا نپوئیستنییه.

۲- ئه و دونیا ییوه کزانیا رییه
ئیسلامییه کانکه ماکه ی
خوشبه ختییه ردوو کجیهانه.
که و ابوو، تائه و شوینه خویندنی
فهلسه فهریگادراوه که له خزمه تی
دیندابی. به مه سه به بییدینی
نا و بانگیا نده رده کرد، حکومه تیش
دوژمنیغه لسه فه و زانستبوو. پینان
به چاپیئه و نووسراوانه ده گرت،
که دؤخیئه و روپایانده ناساند، وه ک،
په رتوکی ((مخزنا لوقایع)) ته نانه ت
خویندنه وه یروژنا مه یرو و نا کبیرانی
خواه نسؤزیه روژئاوا، گرفتاریخوی
هه بوو! چونکه خوینه ربه کافر پینا سه
ده کرا. به کورتیمه شروته خوازه کان،
دهستیانبه سه رچاوه یبه پیت
رانه ده گه یشت. ئه گه رشتیکه م
با یه خیشبوایه، مه لا کان، تیگه یشتن
له دؤخبر روژئاوا یانبه کوفرده ناساند
ئه مه شجیئ خویشحالیده ولت
بوو. به مجوره خاوه نیریکیر و و نا کبیر
که له ره خنه و بپر و کرده و ه دا، به بیریکی
ئا فرینه ره وه، بیته مه یدا نیشکردنه وه ی
بیره کانوتیبینیییه سیاسیو
کومه لایه تیبه کانوئه مبه ره مه پرؤژ
وبلاوانه بهؤنیته وه ونه زمیکیر
بیژیانیه یانپیدا، له ئارادانه بوو!
هه ندیکله وانبوونه دژیدینو عه ره بو
هه ندیکیره ئازاده کانیا نخسته ده فری
ئیسلا مه وه و تا مو خوئیسیلا میان
به سه ردا پرژاند!

یانه ندیکشه یدا یبرؤله گه لی
سیاسی بوونکه له کومه لاگای
سته ملید راونا ینمه داردا، که مه یدان
گه شه کرد نیبیر یا نبه ربه سنکرد بو
و، بوونه پروپا گه نده چیدیمو کراسی
کومه لایه تی، یا نسؤسیا لیزم، بیریکی
که نه باشد ه یانناسیونه مه یدان
گه لاله کرد نیشیا نهه بوو. بو نمونه،
ئاخوندزاده پیوای بووته نیا به گورینی
ئه ل فوبی، کومه لگاملیریگای
پیشکه وتند ه گریته به ر! وله مپه ریئه م
نه گورانه شئیسلا مه. نووسراوه کانی
که، لوده وه، که لایه نیره وشه نگه رییان
پیوه دیار بوو، له لایه نروونا کبیرانه وه
چه مکه کانیدیمو کرا تیکیا نله گه ل
شهره، ده قاوده قکراوبه مجوره
خوازیاریشتیوا نینا خوندزاده کان
بوون. (مستشارالدوله) بوکی شانی
هیلینا سن، له تارانه وه بوری (شاری
ری) داوایله مجته دیقومکرد، بیژئی
له گه ل دیندژایه تینییه! به مجوره
روونا کبیر بیجگه له سانسؤریدینی،
له گه ل له مپه ریسا نسؤرید ه وه تیش
به ره و روویو. له (۱۲۴۹) هه تاوی
روژنامه ی ((دادگاه)) بیلابووه وه دوای
چه ندژماره، له ترسیئه وه، نه کا بیژن
ده وله تیا ساینویدا ده نیکه دژیدین
بوو (بدعت) داخرا! ئاخوندزاده له ماری
(۱۸۷۱) داده نووسی، له (۱۴) میلیون
دانیشتو ویولات، ته نانه تپینجسه د
هه زارخوینده وارنییه. له ولاتیکیه هادا
که سه رکرده کانیشیله زانستبی
به هره ندانانیاسا، چبایه غیکی
هیه!؟

کاتیک (مشیرئه لده وه) یوه زیروستی
به رنامه ی تازه بو به ره و پیشچوونی
باریئا بووریو ئیداریو ریکو پیکردنی
بنکه و بنیا ته کان، ده سه لاتیسته مو
مجته دانورو سوئه نگلس، وه لایان
نا! کاتیکشا و یستی بگی رته وه، دوو
مجته د، نو یخوازییه که یان، به کوفر
پینا سه کرد! و کوشتنیا نبه پیو یست
له قه له مددا! کی شه یمه لاکانو

مشیرئه لده وه، ته نیاله سه رتازوو
کونه نه بوو، مشیرئه لده وه لده ستیان
له کاروباریده سه لاترپیوو. هه رچه ند
شاله پییکه وتنده ترسا، له بهر
ئه وه نه کات، مه لاکان دژایه تیکه ن، له
وه زیره کاند اوایکرده ستدریژینه کریته
سه رخه لک، یا ساینویدا بند ری. پیشه
سازیبه ره بستینی، ریگا و پرد، چیبکری
و کوشکه کانله کا و لکار بیباریزرین
و چوارچیوه یه کبو پا راستنیگیا نو
مالیخه لک، دیار بیکری، دکتور بویما ر
وده و واخانه، بو ده رمانو ها وه کوشیش
ئه نجامید ری. سته ما کارانومه لاکان،
دژیه مانه بوون! له (۱۸۷۸) میلادیدا،
پاشا، ولاتیله نیوان (مشیرئه لده وه
و مستوفی الممالک) دادابه شکردو
له نامه یه کدائما ژه یبه و کارانه کرد
که پیو یسته ئه نجامید ری، قوتا بخانه ی
نوی، نه خوشخانه، ئاسوده کردنی
نه ته وه جورا و جوره کانیدا نیشتو ویژان
وه گه رختنیکا رخانه کان، ریگا و بان
و گومرکوپوست. (مه شروته یئیران
ئیرانیل ۲۲۷) هه رچه ندمشیرالدوله
له وپواره دا، سه رنه که وت، به لامتووی
بیرینو بیله هه ندیکله زه مینه کاند ا،
چاندوزه مینه ییره خنه یبه رفرراوانی
له سته مگه ران، ره خساند.

له وده ورده اسیر روژنامه
بلاوده بووه وه (ده ولت علیهاران،
علمیه، ملتی) که سیکه نا ویسه نیعو
ده وه سه روکچا پخانه ی (ممالک محروسه و
ایران) بوو (۲۴۶ پیششو) روژنامه ی
(وقایع عدلیه، نقامی، وگن) له ده سه لات،
سه ربه خو بوون، جاریا بووه رنامه یه کی
چا کسا زبیا نبه نصرالدین شاه، ده دا،
پیواژوویکا، به فیتیبه د خوازیک، وازی
لیدینا! هه رجوریکبی، رووداوه کانی (۱۵)
سالید و اینه مانیشا، بوونه هویئه وه،
له ده وره یمزه فه رئه لدینشا ه دادیارده ی
مه شروته، بیته مه یدا نبلابوونه وه ی
روژنامه ی (قانون) سوژیقانون و خوازی
له ولاتدا په ره پیدا. ملکم. له مریگایه وه،
به شه رعیکردنی، زه مینه یه شرووعییه تی
مه شروته ی، فه راهه مکرده بووه بناغه بو

هاوکاریمه لامه شروته خوزه کانوله ناکامدا بوقه وارده یه کینا ئایینی، زه مینه یئا نینان، ئافراند. روونا کبیران، له ریگا ینووسراوه و سه رچاوه کانیفه ره نگرپوژئاواوه، له گه ل چه مکه تازه یاسا خوازیمه کان، ئاشنا بوون . شو رشیفه ره نسه، سه رمه شقیئه وان بوو . چیکرد نیریکخراو یفراما سیونیری بیان کرده ئامران یگورانکار یوبه رپا کردنی شو ریشه ئیراندا.

وه کوتمان، مستشا رته لده وله له کتیبی (یککلمه) دابه نده بناغه یه کانی، مافیمرو قوها ولاتیانها توه له پیشه کییا سایی بنه ره تیفه ره نسه داوه رگیرابوه وه سه زانمیفا رسبوله گه ل ئایه وحه دیسا، ده قوده قیکرد بوون . بونمو ونه له ویدا نووسرا بوو، (سه رچاوه دیده سه لاتی ده ولت، نه ته وه یه، ئازادیراگه یانندن وقه له م، پیشه گریله ئه شکه نجه و جیا کردنه وه یه یزیاسادانه رو به ریوه بهر، یه کسانیه به رامبه ریاسادا) مه لاهه لیکه نیکه له مکات ده، گه وره مجتهد بوو، ئازاد یخوازیمش برته لدوله و بره ودانی به ئازادی، به خه یانه تناو دیرکرد! ناوبراو وتی، (به ندی ئازادی) (ئازاد بچه) یه! نه مه به پینچه وانه بیبر یگشتیه یا مبه ران و جیگره کانیانه . به کورتیچه رتو وکی ((یککلمه)) بوه سه رچا وینه ده بیاتی ئازاد یخوازان سووه، پهیره و، چاویان لیده کرد. له سه رنووسینیئه و په رتو وکه، ده ستولاقینا و براو یا نخسته نیوزه نجیر وکتیبه که یانه نینده له سه ریدان، ئاوی چاویهات! سه ره رایئه وه له وکه شو هه وایه دانه و نووسراوه یه، تاکه روونا کایی زه نیر وونا کبیران بوو. له نووسراوه که یدا ده بیژی (دانا نیقوتابخانه ینوئی، بنه مای پیشه و تنه، له ئیراندازانسته دینییه کان، ده خویندرینکه بوجیهانیکی دیکه یه). روژنامه یی ((ناختر)) ییشپی له سه ره ئه و داده گریوده نووسی.

له ئیرانداهه جیزانستیکیه شیوه یراستی خاوه نبره و نییه . وه کئاماژه ما نپیکرد که سیکبه ناویروشدیه، له (۱۸۸۳) دا، یه که مقوتابخانه یبه شیوه ینوئی دامه زراند، به لامه لاکاندا یا نخست! ناو

براو، کۆلینه داوچه ندیجاردا ایمه زراند و تیکیدان دایه وه و به تاوانییدینرا و نرا . وشه یئا ویتیه یی (قانونیقوتابخانه)) کرا به به لگه و مه لاوتی . ئه موشه یه بونه که ی خراپه ! ئیرانپر بووه له بوننیسیقا نوون وشو یینه نا سه هه لکیشا ننه ما وه ! پشتیوانیه قوتابخانه یروشدییه، بره ودان به تاوانود او نیسییه ! به کورتوترا، ئه گه رته مقوتابخانه گه له بمینن، ده سالی دن، هه مووده بنه خوینده واروبازاری ئیمه داد ه خریو ئیسلا مبره و یئا مینی . ! له ناکامدا، قوتابخانه که به سه ریه کدا ده رمینن! له (۱۲۷۶) یه تا ویدا، روشدییه له تاران، قوتابخانه ینویدا ده مه زرنی و به مجوره بناغه یه ره نگی تازه، داده نری . هه ره له مسه روپه نده دا، روژنامه یی حه وتوانه یی ((تربیت)) بلاوده بیته وه ودوتر ده بیته روژانه به دا ویدا، کتیبیکسه باره ت به میژوو یئیران، به که لکوه رگرتن له نووسراوه یزانایا نیسیقورچا پکرا له به رپشتیوانی ((امینالدوله)) یوه زیر له قوتابخانه ینوئی، مه لاوده سه لات ورووسه کان، وه لایاننا . به مجوره، وه ک (مسجد الاسلام) ده بیژیمه لاکان، مله ورانه، له گشتکاره کانداخویانه له قورتاندو خاوه نده سه لاتیش، ملیداده نواند. ئه وان له ساما نومیراته کانیه کله سیوه رده گرن و پیشنو یژیه یینه سفه هان، له گشت مرد و نیمه حه لات، مافیبه شتله یه کی هه یه!

له (۱۲۷۶) دا، هه ندی کله مه لاکان، به و بیانویه که جلکیجوله که و موسولمان جیا وازنییه و جوله که یه که له ئاودارخانه ئاویخواردوه ته وه، هیرشیا نکرده سه رمالیجوله که کان وئاداریا نیه سه ریاداریا نه وه نه هیشت . له وپه یوه ندییه دابه وه زیریغه ره نگی و ترا: له فیرکردنه کانیقوتابخانه کاندان، جو ریکره فترا برکری، جیا له ئه رکه ئایینییه کانشتیکنه خویندری . ما مؤستاکان موسولمانن، مندالیخه لکه قوده ق له گه ل یاساگه لیدینییه په روه رده بکه نوه یچ کاتبه پیچه وانیه یی یاسامیلله ت "شهریعت"، شتیک باسنه کری. به وجوره شمیر زاملکم، ده یویست، گشتشارستانیه تی

روژئاواییکه موزیاد، پهیره و بکری واته ئاینده سه لاتداره تی، یاسا و ریکوییکیده ولت، سه ره رایئه وه، زانیاریانه، نرخه کانینیسیلامی له چه مکه کانیدمو کراسی، یه کسان له قه له مداوه و به مجوره کومه لگای ولاتیقوت و شیسره لیشیوا و یکرد. ئه و پهیره و بکری دنله و سیستمه به هوی سه رکه و تنورزگاریله ژیرده سته یی ده زانیوسه ریه له ده سه لاتداران سوورده مینیکه چلونداموده زانگای ده زووریسیوه له سوکوه وتی سه ربازیش، له روژئاواوه رده گرین، به لام له شیوه دیده سه لاتداره تیدا، خومان به سه ربه خوله قه له مده ده یین! که و ابوو ده بیله چوارچیوه یبه رگریخومان هه نگا و یکجینه پیش . به وجوره ش له روژنامه یقانونوندا ده نووسی، له جیهانداهیچفه لسه فه و شپواریک نییه که بناغه که یله قورتانوتو ته کانی پیشه واکاندا نه هاتبی! دوزینه وه یئه م راستییه، هه لومه رچییا نما نیگورپوه . که و ابووله جیا تیئه وه بیجن، سیستم له فه ره نگستا نفیر بین، با له بناغه کانی ئیسلاموه ریگرین! (قانون، ژماره ۳۶ ل ۳ تا ۴) ئه و پییو ابووه ریژادانا نبو مجتهدان و خوینده نه وه یله وچه شنه یئیسلام، نرخه کانیروژئاواله ولاتداسه قامگیر ده بی! هه رجو ریکبیا سا یوه زاره تی داد، به (۱۱۹) ماده وه له (۱۲۵۰) ی هه تا ویدا، یه سنده کری. به مجوره، به ته قه ولیدکانییا رونه یاروده رکردنی روژنامه وراگه یاند نییره جیا وازه کانو وه بیر هیئانه وه یدژوارییه به ریوه بردنی یاساگه لینوئیوناساندنیمه لاکان به دوژمنانیسا کان، ده وریروژنامه کان له تیگه یاندندان، بونکو و لیلیکردن نابی. له وپه یوه ندییه داملکمه قانووندا، ده نووسی کانونجه نکه له کان، لیوه شاوه یخاکیو لاتیولیهاتووی خه لکوگشتشاره کانمان، چه ند گاورویه هودیبه مبه ئیوله نندن، ده توانن، ده جار بیانکرن. هیشتا خاوه نکارخانه، چا پخانه یه که نین، له سه ره یچده ریایه که شتییه کماننییه، هیچ خلیکینا مؤنییه که پاره که ی

به نه ندازه پياره يئير اندابه زى
 بيت ! هه ر بؤيه راده سپيرى، با با ج
 له گشت ((مما لکمروسه)) ديار
 بى، هيزير ياردا نىکه و يته ژير
 دهسه لاتيشورايه تيمجته دان
 و خوينده وارانو نويينه رانيخه لک
 له و دابه شدار ينوله دانانيسادا،
 ده وريانهه بى. ناوبراوداواله خه لک
 ده کاتتیکو شنئه مره و ته به رنه پيش
 و بناغه کانينه مياسايه شده بى
 به رامبه ربه ريشه کانينيسلامى
 و ده توانينبى ژين، ده وله ته کانيند،
 نه مانه يانله ئيسلاموه رگرتوه ! لاني
 که م(۱۰۰) مجته دل په رله ماندا هه بن،
 بؤئه وه ديار يککه نکه چيا سا گه ليک
 پيوسته بينه ناراهه و به پيشه رعى
 ئيسلامچيکرين. نه وله ژماره دى
 قانوندا، ده بيزى: ((ئيسلامواته کؤمه لى
 ياساگه ليخوداومرؤفايه تىواتا،
 جيبه جيکردنينه وياساگه له))
 گشت چاره ره شيخه لکيولات
 له په يره ونه کردنى، ياساگه لى
 شه ريعه ته وه سه رچاوه ده گرى!
 رزگارينه مولاته گره وينه نجامدانى
 نه وياساگه له دايه. به مجوره ملکم
 وروناکبيرانيدیکه، دووپاته يان
 کرده وه که نيمه، ناخو از نيا سا گه لى
 نويدابنن، يانياساگه ليفه رهنک
 وه رگرين، به لکو گشتا ماننجييمه،
 جيبه جيکرد نيا سا گه ليشه رعتى
 ئيسلامه. ناغا خانکرمانى، بؤملکم
 ده نووسى. ((ئيسلاموشيعه گه رى
 وه کدينيعه ره بيومه لاشيعه کان،
 هو بينه ره تپيه ستيو شپزه ييولات
 وميرؤوه که ن)) به لاموه کئامازه مان
 پيکرد، ملکم، ويستويه تپيه ده قاوده ق
 کرد نيشا رستانيه تيرؤژئاوا، له گه ل
 ريشه کانينيسلام، جؤريکه بونى
 بؤچيکات. ملکم له گؤتارىکدا
 له لهنده نبنه ناوى، (paersian
 civilization) له فبوريه ي(۱۸۹۱)
 وپيشبلاؤ کردنه وه ييه که مژماره ي
 قانون، ئيسلاموه که هؤشپروژه لات
 ده ناسينى، لافينه وه ليده دا که گشت
 ناسانکار ييه ککه بؤبه ره و پيشچونى
 خه لکپيوسته، له دىنيئيسلامدا
 هه يه.... به مجوره به چانوقانندن

له گرنگ ترين مژار يککه چه ندين
 جاريه که مکردنه وه (Reduction)
 بينا غه يترينچه مکه کاننا و دير کرد،
 وشه کانواتا يراستيقو يانله ده سندا
 !
 کاتيکبناغه يمه شروت ييه تبه ((
 أمرهمشورابينهم)) واته، کاريان
 به راپرسيله نيوانياندا جيبه جيده کرى
 . وئازادبراگه يانندنوقه له مبه ((
 ئامربه معروفونه هى به منکر))
 و بناغه يديموکراسيرؤژئاوا،
 سه رچاوبوبوه ئيسلام، ئيترله گه ل
 چه مکيان (discourse) يکى
 تازه سه روکارمانه يه که نه رؤژئاوايى
 ونه ئيسلاميه ! نه مه ره وه يه که
 به مشروته يئيراننا و ناديرکراوه.
 له ولاته پيشکه وتووه کاند، هه له
 گه ليله مچه شنه، به هؤيفيرکردنى
 دروستو ليکو لینه وه، راسته بنه وه
 وشوينه وارياننا مينى، به لامله ولاتى
 ئيراندا که هيشتا ملشکا ويسته مى
 ده سه لاتوکؤمه له، ره خنه وبيرو
 ليکو لینه وه به واتا يخويان، له نارادانينو
 کؤمه ليشنه بوه ته گوره پانيملا نى
 بيره کان. رووناکبيريشسه رليشيو او
 وده مارگرزه. نووسراوه کانکه متر
 خاوه نريشه نوبه رينه گه يويوته ي
 خه لکانيترن. به مجوره ده رکه وتزيا تر
 رووناکبيرانيعورفيخواز، تیکوشان،
 مه شروت ييه تله زه ويئيسلامدا بچين!
 له مواره شدا، سه رکه وتنوبه شيكى
 زؤرله مه لاکانيشيان، کيشايه
 مه يدا نزه مينه يه کيگشتيتريانو
 ره وائيسلامينيشان داننيقه واره ي
 ديموکراسيرؤژئاوا فراهه مکرد.
 گرنگيمه شروت ييه تله جيا بيدين
 له سياست، ده ستيپکرد، بؤئه وه ي
 ياسايزه ويوپه يمانه خولقاوه کانى
 ده ستيمرؤقه جيگابيا سا گه ليخودايى
 دانيو به بونيمرؤفينو يواتايه کى
 نو يبه خشى. که چيشه ريعه تخوازان،
 په رله ماننيکيانده ويست، که بناغه که ي
 له سه رشه رعبوعورفيخوازان،
 ده يانوت: کاربييه رله مانانانيسا گه لى
 ده وله تپيه بؤبه رته سکرکردن ده سلات،
 نه شتيکيدیکه. نيمه ياسايه کؤريشه ر
 په سندا که ين، نه وانيشده يانوت: گشت

ياساکانده بيده قاوده قله گه ل شه ر
 بيؤئه مه شکار يمجته ده کانه وله ياسا ي
 بنه رتيدا، ئامازه به وه کراوه که له هيچ
 کاتتيدان، ماده ياساييه کاننا بيله گه ل
 شه ر، دژايه تيانهه بى. رووداوه کانى
 دواييره وتيمه شروته وتيرؤرى (امين
 ال سگانوبه به هانى) وکوشنينورى،
 نيشاناندا که چدژبه ريه کله وره وته دا
 هه بوو چئه ندازه ده يتوانينا کاميخراپى
 ليکيه ويته وه.
 هه رجؤريک بيچه ندر يشه ي
 مه شروته له لايه نمه لاکانه وه که وته به ر
 ره خنه، وه کنوينه رايه تى، ئازادى،
 يه کسانى، دانانيسا ساکانوترا:
 يه کسانيدانيشتوان، ماده يگومراييه،
 له برياره کانينيسلامدا، جيا وازيزوره
 له نيوانبه رپرسيارانله بنده گى، مامه له
 بازه رگانوسياسه ته کان، له رسيوونا
 ره سيوونا هؤشيار، به هزروشيت،
 ته ندروستونه سؤش، به ننده وئازاد،
 باوکوکورؤژنوميرد، وخواوه ن
 سامانوه ژار..... په يره وومجته د
 .... موسولمانوکافروکافريزميو
 شه رکه روکافريشه يوله دينوهرگه راول
 وله دينوهرگه راوليشه رعيوزکماكى...
 هه يه. مه شروته خواز، ده يانوت: مه به ست
 يه کسانيله مافداننيه، مه به ستيه کسانى
 له جيبه جيکرد نيا سادايه ! دابه شکردنى
 هيزه کان يولات، به سيهيژن، يه ک
 له وانه هيزيا سادانه ر، خرايه به رره خنه ي
 مه لامه شروعه خوازه کان، که بيچگه
 له خودا، که سما فييا سادانا نينيه !
 ريشه يئازادى، کاولکه ريکو له که پينه وي
 ياسا ي خوداييه، چونکه سه قامگير يئيسلام
 به ((به نده کيبه)) نه کئازادى، چوله که و
 مه سحيوئا ورپه رست، مافيتؤله يانننيه،
 نرخیخو نينيان (۸۰۰) دير هه مه. به مجوره
 ديموکراسيه رله مانيله دوو تويد ژايه تيو
 په سندکردندا، وه کوتمانبووه مه شروته ي
 ئيرانو قانونه ريشه ييه که ييو وبه ((
 رساله عمليه)) واته ورده فتوايشه رعى
 مه لاکان، ده کريپنا غه يترينو بسته کانى
 شورشيمه شروته، به مجوره بنووسن:
 - ادروستکردنيدسه لات يکى

خواه نه هی زوده وله تی کی
به س تراوه به یاساوه که ئاسایشی
کۆمه لایه تیوسه ربه خۆیسیسیسی
ولانده سته به ربکات.

۲- له چوارچیوه خستنیده سه لاتی
شه رعونفوزیمه لاکانه اوکات
له گه ل د روسکرد نیچو ارچیوه یه کی
ما فیعو رفیو پیکهینا نید اد خانه و
نو یکرد نینکه ئید اریبه کان، گه شه دان
به بازه رگانی، د روسکرد نیریگا و بانو
قوتابخانه وزانکۆ...

۳- ئازادیحزبه کان، کۆپوونه وه کان،
قه له موراگه یانندنوبلاو کراوه کانو
ئازادیگه لیسسیاسیو کۆمه لایه تیو
تا که که سیکه مه لاکانه شیوه یه کی
به رته سکه ده نگیان بۆدان. ملک
الشعرا بیا هرده نووسی (له سه ره تای
کردنه وه یه رله مانیپینجه مدا
دۆخه که گۆرا. پیاویکی به هیژ (رچا
شاه) به هیژیته واووکه ره سته گه لی
ده ره کیو نیو خۆ بیبه سه رد خیلات
وئازادیوپه رله ماند اوبه سه رگیان
ومالیه مواندا، زالبوو له نه کاو
دیتما نکه هیژ یکه نا وه ندا پیکهات،
به سه ره ده سه لاتوشا وولاتدا
(زالبوو)) به مشیوه یه ره زاخا نله ئیداره
وکه ره سته گه لیمۆ دیر نیو سه رکوتی
ئازادیخوژانونه ته وه بنده سته کان
که لکیوه رگرتو وه کۆتم، ئا ویته یه کی
له دانیشتووانی ئیران، ئافراندا
که هه نووکه له مناوچه یه داوینیه ی
که متریدی تراوه. له گه رمه یشهری
مه شروته ومه شروعه داله کوردستان
هه ند یگۆقا رورۆژنا مه بلاوده بوونه وه
له وانه:

۱- اخبار- رۆژنامه یخه به ری، کرمانشان
(۱۹۱۵) میلادی

۲- اخوت- گۆقاریمانگانه (۱۳۰۷) ی
هه تاوی (۱۹۱۸) مکرمانشان

۳- بیستون- هه وتوونا مه یسیسی
(۱۲۸۷) یهه تاویتا (۱۳۲۷-۱۹۰۷) تا

(۱۹۴۷) مله چه نددوه ره دا، کرمانشان

۴- پرو- (به گومانم گۆقاره که په راو
یانپه ره وبییت؟ نه کپرو. خه لیقی)

حه وتوونا مه ی

فوکاه ی (۱۳۰۷-۱۹۲۷) تا
(۱۹۳۷) م، کرمانشان.

۵- جریده صباح- رۆژنامه ی
مانگانه (۱۳۰۵-۱۲۹۹) یهه تاوی. (۱۹۲۰
تا ۱۹۲۶) له کرمانشان

۶- رچائییه- هه وتوونا مه یخه به ری
(۱۳۰۹-۱۳۱۹) یهه تاوی. (۱۹۴۰ تا ۱۹۴۰)

۷- ره بر- رۆژنامه یهه واله کان (۱۳۰۴
-۱۳۳۱) یهه تاوی کرمانشان

۸- سه یل- هه وتوونا مه یهه واله
ره خنه، ملایر- (۲۹۹۰ یهه تاوی،
۱۹۲۰) م

۹- شه پیا قب- کرمانشان. رۆژنامه ی
هه واله (۱۲۹۳، ۱۳۲۹) یهه تاوی. (۱۹۱۴
تا ۱۹۵۰)

۱۰- صدای غرب. کرمانشان.
حه وتوونا مه یهه واله وسیاسه ت (۱۲۹۸
تا ۱۲۹۹) یهه تاوی. (۱۹۱۹ تا ۱۹۲۰) م

۱۱- اگلیعه صبحو رمیحه وتوونا مه ی
هه واله وئه ده بی (۱۹۱۵ تا ۱۹۱۶)

۱۲- سیاست شرقی. کرمانشان.
(۱۹۲۶ تا ۱۹۵۲)

۱۳- افروردین- سیاسی، فکاه ی، ورمی
(۱۹۱۱)

۱۴- اتا لاتشرار. ورمی، خه به ری، ئاشووری
(۱۸۹۶) م

۱۵- اکا رگر- خۆی. هه وتوونا مه یهه واله
(۱۹۲۰)

۱۶- اکخوه (ئه ستیره) ورمی. ئاشووری
(۱۹۰۸) م

۱۷- اکرد. ورمی. هه وتوونا مه یسیسی،
خه به ری، به فارسیو ئازهری (محمد
ترجانی زا بعه) (۱۹۲۱ تا ۱۹۲۲)

۱۸- اکرد- ورمی، کوردی (محمد قزلجی)
(۱۹۲۱) م

۱۹- کردستان. ورمی (عبدالرچاق
بدرخان) (۱۹۰۸) م

۲۰- کردستان. هه واله وسیاست. ورمی
(عبدالرچاق سیمکو) (۱۹۱۲ تا ۱۹۱۴)

۲۱- کرمانشان- هه وتوونا مه یخه به ری
(۱۹۰۹ تا ۱۹۶۷)

۲۲- کوکبغرب- کرمانشان. رۆژنامه
یخه وتوونا مه ی کۆمه لایه تی (۱۹۲۵ تا

(۱۹۴۴)

۲۳- کوکبدرخشان

۲۴- کرمانشان. گۆقاریمانگانه ی
ئه خلاق، خه به ری (۱۹۲۷ تا ۱۹۲۸)

۲۵- استبداد صغیر- کرمانشان.
مه شروتییه تییه که م (۱۹۰۸)

۲۶- معرفت- بروجرد. گۆقاریمانگانه،
گشتی، ئه ده بی، کۆمه لایه تی (۱۹۲۰)

۲۷- مکافات- هه وتوونا مه ی
شورشگری. خۆی (۱۹۰۹)

۲۸- غربایران- رۆژنامه یخه به ری.
کرمانشان (۱۳۰۲) یهه تاوی

۲۹- فریاد- ورمی (۱۹۰۷)

۳۰- فریاد ایران- کرمانشان (۱۳۰۹) ی
هه تاوی

۳۱- کرمانشاه- هه وتوونا مه ی، رۆژنامه
(۱۳۰۴) یهه تاوی

۳۲- سر و شتییه، په یوه ند یخه لکی ئیران
به تا بیه تله گیلان ئا زه ربا بجان هه،

ده توانی، به شیکله خه لکی
رۆژه لاتیکوردستان هه، گری

بدریوله وده قه ره ش، کریکارو
پیشه سازومزوروبازرگانوگه رۆک،

گه یشتون هه ته قه فقارو بیا کووو
ئه و به شان هه که تیشکی بیرینو یو

سوسیال دیموکراسیکه شوهه وای
بیریدانیشتو ئانیا نروونا ککر دبوو.

۳۳- ریک خراوه کانیزگار ی کوردستان
و کۆمه له ی (ژکاف) وهه ندیک

ریکخراوینو یله کرمانشان، هه ره ها
ورمیوه کدو وگه وره با ژیری کوردستان،

شوراوه یقه تیسما وئیته وچوره
ئا وه بییرینو بیو ونگه رچاخا، به زور

سه رکوتیکردن. جود بیلا وکردنه وه ی
ئه ورۆژنامه گه له شنیشانده ری

ئه وراستییه ن، که خه لکی کوردستان
کوره بیرانله به نده کانه نیمه شروته، یان

دیموکراسی په رله مانسی، تا وداوه و
هه ستیان به گه رماکه یکردووه.

سه رچاوه کان

۳۴- تاریخ جراید و مجلات ایران
به رگی چواره م، محمد صدر